

І. А. МИКИТЮК

Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг

АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ А.С. МАКАРЕНКА ЩОДО ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ СИТУАЦІЇ

Ключові слова: культура, педагогічна культура, професійна культура, педагогічні цінності.

Інтелектуальна й духовна розбудова суспільства багато в чому залежить від рівня загальної та педагогічної культури вчителя, від його професіоналізму, можливості вільно орієнтуватися в нових соціокультурних умовах, оволодівати науковою інформацією, мислити творчо.

Як зазначає більшість сучасних дослідників, розвиток педагогічної культури вчителя зумовлюється культурно-освітньою ситуацією, тобто сукупністю умов життєдіяльності освіти, що створюються історією, економікою, культурою, наукою тощо.

Звернення сьогодні до педагогічної спадщини Антона Семеновича Макаренка не тільки закономірне, але й необхідне, особливо в аспекті інтеграції нашої школи в світовий педагогічний простір.

Метою статті є визначення ролі А.С. Макаренка в розробці теоретико-практичних питань, стосовних педагогічної культури вчителя, втілення його творчого доробку в сучасну школу.

На сьогодні поки ще немає чіткого та однозначного визначення поняття «педагогічна культура», хоча дослідженням різних аспектів цієї проблеми займалися філософи, педагоги, психологи, методисти (Ю.П. Азаров, Ш.А. Амонашвілі, В.П. Андрущенко, А.І. Арнольдов, Є.А. Баллер, В.Л. Бенін, П.П. Блонський, Е.В. Богомоллов, М.Б. Євтух, І.А. Зязюн, Н.В. Лисенко, А.Ф. Лосєв, А.С. Макаренко, Е.С. Маркарян, В.О. Сластьонін, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський та ін.).

Поняття «педагогічна культура» розуміється як культура професійного спілкування (В.А. Кан-Калік, Л.В. Кондрашова, А.В. Мудрик та ін.); професійна культура (К.В. Гавриловець, Я.Л. Коломинський, В. П.Писаренко та ін.); професійна компетентність, культура особистості (І.А. Зязюн, А.К. Макарова, М.С. Каган та ін.).

Особливе значення в розробці цього складного комплексного питання мають роботи, в яких висвітлюються сутність, зміст та прийоми формування основ педагогічної культури (Т.Г. Білоусова, О.В. Бондаревська, В.К. Буряк, О.Б. Гармаш, М.В. Гриньова, В.І. Луговий, О.П. Рудницька та ін.).

Наприклад, ґрунтовно досліджується ця проблема в книзі В.К. Буряка «Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект» [1]. Автор уважає, що педагогічна культура – це «інтегративна характеристика педагогічного процесу, що включає єдність як безпосередньої діяльності людей з передачі накопиченого соціального досвіду, так і результати цієї діяльності, закріплені у вигляді знань, умінь, навичок і специфічних інститутів такої передачі від одного покоління до іншого» [1, с. 21].

Отже, педагогічна культура – це, з одного боку, сутнісна характеристика особистості та діяльності вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності, який володіє необхідними особистісними якостями, професійними знаннями та вміннями, активною педагогічною позицією, творчим досвідом вирішення завдань навчання та виховання учнів; а з другого – частина загальнолюдської культури, яка інтегрує історично-культурний педагогічний досвід і регулює сферу педагогічної взаємодії. Сукупним суб'єктом педагогічної культури виступає суспільство загалом, а його «агентами» в педагогічній взаємодії – вчителі, батьки, педагогічні співтовариства, які регулюють це соціальне замовлення в конкретно-історичному й особистому педагогічному досвіді.

Аналіз досліджень з цієї проблеми дозволяє зробити висновок про те, що розвиток педагогічної культури вчителя зумовлюється культурно-освітньою ситуацією, тобто сукупністю умов життєдіяльності освіти, які створюються історією, економікою, культурою, наукою тощо.

Більшість учених підкреслюють, що сучасна культурно-освітня ситуація має загальну рису, яка полягає в її перехідному характері, пов'язаному зі зміною типу освіти. При цьому акцентується увага на негативних аспектах здійснюваних в освіті реформ: їх заданість «зверху», відсутність постійного державного фінансування, неконцептуальність. Крім того, всі дослідники відзначають розрив, що утворився між потребами розвитку освіти і політикою в сфері освіти. Саме тому наголошується на необхідності корінної зміни змісту освіти, її навчально-виховної парадигми.

Сучасна культурно-освітня ситуація – це складне багатовимірне явище. Так, її економічний аспект характеризується, передусім, входженням освіти на ринок. Учені звертають увагу на негативний вплив ринкових відносин на освіту загалом. Некерований, дещо анархічний ринок обумовлює кризу духовності, породжує дитячу бездоглядність і злочинність, підсилює соціальну незахищеність як дітей, так й їхніх учителів. Складний перехідний період призводить до зростання злочинності, порушення господарських зв'язків, грошової інфляції, а в освітньому просторі веде навіть до знецінення педагогічної праці, що не сприяє духовному зросту підростаючого покоління, гальмує процеси реформування освіти.

Культурний аспект освітньої ситуації формується під впливом взаємовідносин освіти і культури. Основною проблемою, що лежить в основі сучасної культурно-освітньої ситуації, є повернення освіти в контекст загальнолюдської культури, педагогічної культури – в контекст світової педагогічної культури. Засобом досягнення цієї мети є здійснення культурологічного підходу до освіти, коли вона розуміється як частина культури й сама виступає як культура.

Науковий аспект освітньої ситуації визначається рівнем взаємозв'язків освіти і науки, що засновані на об'єктивній інформації. Співробітництво працівників вищих навчальних закладів із учителями шкіл позначає поворот педагогічної науки до проблем народної освіти. Це сприяє розвитку педагогічної культури, розробці нових педагогічних технологій, створенню навчально-науково-педагогічних комплексів. На нашу думку, завдання сучасної школи полягає в тому, щоб інтегрувати вчителя в ці умови як суб'єкта педагогічної культури.

Історичний аспект сучасної культурно-освітньої ситуації визначається станом переходу від тоталітарного суспільства до демократичного з усіма супутніми обставинами: розривами історичних зв'язків, негативним ставленням до минулого, пошуками нового виховного ідеалу, поверненням до традицій українського народу тощо. Дослідникам ще доведеться здійснити глибокий аналіз не лише недоліків, а й надбань, які здобула «стара» радянська школа та внесла у розвиток вітчизняної педагогічної куль-

тури. Радянська школа виховувала суспільну направленість особистості учнів, їхні колективістські якості. Крім того, вона вирішувала задачу рівної освіти для усіх дітей, незалежно від їх соціального становища, і, тим самим, була демократичною школою. Не можна не помітити, що іноді бажання позбутись недоліків авторитарної школи переростає у забуття її надбань.

Усе це утворює таку ситуацію в розвитку педагогічної культури, яка характеризується відмовою від здобутків недавнього минулого й наверненням до західної культури. Разом із тим, актуалізувалась цікавість до історії, і це викликає закономірне бажання відновлення культурно-історичних форм освіти, педагогічних ідей, концепцій, які були забуті, викинуті з живої педагогічної культури. З цього боку сучасний історичний момент слід розглядати як такий, що позитивно впливає на розвиток педагогічної культури й сприяє її інтеграції у світовий педагогічний процес. Нещодавно Україна приєдналася до Болонського процесу, активно включилася в роботу над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Таким чином, сьогодні відбувається болісна зміна «педагогічних цивілізацій»: від педагогічної культури техногенної цивілізації суспільство переходить до гуманістичної педагогічної культури антропогенної цивілізації. Орієнтація на репродуктивні способи засвоєння культурної спадщини замінюються творчими, авторитарний стиль педагогічної взаємодії – культурним діалогом, співпрацею. Тому звернення до педагогічної спадщини Антона Семеновича Макаренка є цілком закономірне.

Безумовно, педагогічна система А.С. Макаренка – це складна, цільна й динамічна сукупність теоретичних ідей та їх практичних вирішень. Вона продовжує збагачувати педагогічну теорію і практику сучасності багатьма фундаментальними положеннями, що набувають значення нових освітніх цінностей.

Унікальність постаті педагога Антона Макаренка в історії світової освіти полягає, перш за все, в тому, що ніколи ідеї жодного іншого просвітника не знаходили такого масового впровадження, з одного боку, і настільки не потерпали від фальсифікацій та перекручень, з другого.

Демократизація й гуманізація виховання підштовхнули деяких педагогів до переосмислення колишніх цінностей. З'явилися альтернативні погляди, на адресу А.С. Макаренка сьогодні лунають голоси: «Мажор! Нам немає діла до особистості!», «Ми створюємо педагогіку паралельної дії, нам плювати на страждання окремої людини, якби колектив топав до своїх перемог!..», «...тим і страшний Макаренко, що талановитий», «...макаренківщина вичерпала себе!..» тощо. Як ставиться до такої позиції?

Відповіддю можуть слугувати тільки слова самого Антона Семеновича Макаренка: «Зі всім складним світом навколишньої дійсності дитина входить у численні відносини, які незмінно розвиваються, переплітаються з іншими відносинами, ускладнюються фізичним і моральним ростом самої дитини... Спрямувати цей розвиток і керувати ним – задача вихователя» [2, с. 14]. Видатний педагог постійно наголошував на тому, що в роботі з дітьми не повинно бути жодного відсотку браку.

Практично перевіряючи і розвиваючи на власному досвіді породжені новою суспільною практикою виховання педагогічні ідеї, А.С. Макаренко раніше інших педагогів у боротьбі з муштрою старої школи застосував позитивний підхід до вирішення таких взаємопов'язаних проблем, як формування колективу і педагогічне керування, самоуправління учнів і організація виробничої праці вихованців, творчість і розвиток особистості в колективі. Уся діяльність видатного педагога була пов'язана з розвитком активно-творчої педагогіки.

Як це не дивно звучить, але ще у 30-ті рр. ХХ ст. А.С. Макаренко висловив думку щодо технологізації педагогічного процесу за аналогією з виробничим процесом – сьогодні це вже повсякденна реальність.

Отже, як бачимо, продуктивні макаренківські ідеї – це надзвичайно потужний методологічний і технологічний ресурс вітчизняної освіти. Вивчення його педагогічної спадщини доводить, що нині вона може бути орієнтиром у розв’язанні соціальних, економічних й освітніх проблем. Вони не втратили своєї актуальності й з позицій сучасної школи, їх вивчення та застосування в практиці, на наш погляд, може суттєво допомогти у формуванні педагогічної культури сучасного вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк В.К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект: [монографія]. – К.: Деміург, 2005. – 229 с.
2. Макаренко А.С. Педагогические сочинения. –Т. 1. – М.: Педагогика, 1986. – 335 с.

И. А. Микитюк

Криворожский государственный педагогический университет, г. Кривой Рог

АКТУАЛЬНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ А.С. МАКАРЕНКО О ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ УЧИТЕЛЯ В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИТУАЦИИ

Статья посвящена выявлению роли педагогического наследия А.С. Макаренко в формировании педагогической культуры современного учителя. Акцентируется внимание на развитии образования в контексте педагогической культуры.

Ключевые слова: культура, педагогическая культура, профессиональная культура, педагогические ценности.

I.A. Mykytyuk

THE ACTUALITY A.MAKARENKO'S IDEAS IN TEACHER'S PEDAGOGICAL CULTURE IN THE MODERN CULTURAL-EDUCATION SITUATION

The article is devoted to the research of the importance of creative legacy of A.S. Makarenko in the teaching process of High Educational Establishment. It is offered to consider development of education in a context of pedagogical culture.

Key words: culture, pedagogical culture, professional culture, system of skills.

*Одержано 23. 03. 2009 р.
Рекомендовано до друку 26. 05. 2009 р.*